

ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

CORRECTION AND RE-SOCIALIZATION OF CONVICTED JUVENILES: WAYS OF IMPROVEMENT

Кутсєв М.Ю., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України

Наукову статтю присвячено дослідженню питання виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій і розробок у цій сфері, була зроблена спроба вдосконалити це питання.

Історично склалося так, що злочинність неповнолітніх має статус однієї з найважливіших соціальних і правових проблем. Вона й нині актуальна та злободенна. Цілком можливо, що ніколи не втратить своєї значущості. Злочинність неповнолітніх має багатовікову історію. Уперше цього питання торкнулися ще в античні часи Платон та Аристотель. Як зазначає відомий кримінолог А.І. Долгова, злочинність неповнолітніх – це своєрідний «резерв» злочинності майбутніх десятиліть.

Автор дослідження звернув увагу на те, що в Україні злочинність неповнолітніх є вкрай важливою та складною для суспільства і держави проблемою. Сучасний стан злочинності серед неповнолітніх заслуговує особливої уваги й зумовлює необхідність пошуку і використання державними інститутами та громадянським суспільством нових форм, методів і засобів для поступового зменшення злочинних проявів у дитячому середовищі за допомогою їх ресоціалізації.

На думку автора, виправлення та ресоціалізація неповнолітніх засуджених на сучасному етапі є пріоритетним завданням, яке стоїть не лише перед нашою державою, але й перед провідними країнами світу. Найрізноманітніші шляхи приводять підлітка до правопорушення і злочину, найрізноманітніші причини можуть сприяти ситуації конфлікту з законом. Незалежно від тяжкості вчиненого ним злочину, він є особистістю, яка потребує особливої соціальної та психолого-педагогічної допомоги і підтримки.

Під час написання роботи були проаналізовані праці українських і міжнародних науковців. Були розглянуті такі питання: поняття та значення ресоціалізації засуджених неповнолітніх, поняття соціальної адаптації та виховання, а також досвід виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених у Болгарії, Великобританії, Польщі, Нідерландах, США, Румунії, Японії, Китаї, Німеччині, Франції, Угорщині, Чехії та Білорусі. У статті також обґрунтовано ефективність запровадження нових методів і способів виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Під час дослідження автор дійшов висновку, що кримінально-виконавча система України повинна переймати провідний зарубіжний досвід у регулюванні цього питання, запроваджувати нові методи і способи задля успішного здійснення основної мети – виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Ключові слова: виправлення та ресоціалізація засуджених неповнолітніх, досвід зарубіжних країн, шляхи удосконалення, виховання, злочинність неповнолітніх, адаптація.

The scientific article is devoted to the study of the issue of correction and re-socialization of convicted juveniles. Despite a significant number of scientific publications and developments in this area, an attempt was made to improve this issue.

For historical reasons, juvenile delinquency has been one of the most important social and legal problems. It is still relevant and up to date and it is quite possible that it will never lose its significance. Juvenile delinquency has a long history. For the first time this question was raised back in ancient times by Plato and Aristotle. As noted by the famous criminologist A.I. Dolhova, juvenile delinquency is a kind of "reserve" for future decades of crime.

In the paper presented the author drew attention to the fact that juvenile delinquency in Ukraine is an extremely important and complex problem for society and the state. The current state of juvenile delinquency deserves special attention and determines the need for state institutions and civil society to find and use new forms, methods and means to gradually reduce criminal manifestations in children through their re-socialization.

According to the author, the correction and re-socialization of convicted juveniles at the present stage is a priority task not only for our state but also for the leading countries of the world. A variety of aspects of life may bring a teenager to an offense and a crime, a variety of reasons can contribute to a situation of conflict with the law but regardless of the severity of the crime committed by them, they are still the ones who need special social, as well as psychological and pedagogical assistance and support.

During the work on this paper, various publications of Ukrainian and international scientists have been analysed. The following issues have been addressed: the concept and importance of re-socialization of convicted juveniles, the concept of social adaptation and education, as well as experience in corrections and re-socialization of convicted juveniles in such countries as Bulgaria, the United Kingdom, Poland, the Netherlands, the USA, Romania, Japan, China, Germany, France, Hungary, the Czech Republic and Belarus. The article also substantiates the effectiveness of introducing new methods and ways of correction and re-socialization of convicted juveniles.

During the research, the author has come to the conclusion that the criminal executive system of Ukraine should adopt the leading foreign experience in regulating this issue, introduce new methods and ways for the successful implementation of the main goal, i.e. correction and re-socialization of convicted juveniles.

Key words: correction and re-socialization of convicted juveniles, experience of foreign countries, ways of improvement, education, juvenile delinquency, adaptation.

Постановка проблеми. Провідною метою кримінально-виконавчої системи України, як і більшості інших країн світу, є виправлення засуджених і попередження вчинення ними нових злочинів. У період зростання злочинності (в тому числі і серед неповнолітніх) перед

державою та її структурами гостро постають питання профілактики правопорушень, виправлення поведінки злочинців, їх ресоціалізації. Нині виправлення та ресоціалізація засуджених неповнолітніх є пріоритетним питанням, яке хвилює ряд вітчизняних і закордонних вчених.

До цього питання потрібно підходити ретельно та виважено, тому що неповнолітні складають особливу категорію засуджених. Обумовлено це тим, що молодь є майбутнім держави, і від того, як держава ставиться до молоді, залежить її майбутнє.

Метою статті є аналіз заходів виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх, дослідження зарубіжного досвіду в питанні виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, а також обґрунтування думки стосовно запровадження нових методів і способів виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Стан дослідження проблеми. Вагомий внесок у розвиток вчення про злочинність неповнолітніх та роботи з ними під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі зробили вітчизняні та зарубіжні науковці Ю.М. Антонян, В.С. Батиргарєєва, В.Й. Бочелюк, А.В. Блага, Б.М. Головін, В.В. Голіна, А.П. Гусак, І.М. Данышин, С.Ф. Денисов, О.М. Джуца, В.П. Ємельянов, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, І.І. Карпець, Н.Ф. Кузнецова, В.М. Кудрявцев, Г.М. Мінковський, М.С. Рибак, Ф.М. Решетников, І.К. Туркевич, В.І. Шакур та інші.

Вивченню питань виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених приділяли увагу науковці-теоретики І.П. Башкатова, В.Г. Дєєва, І.Д. Зверева, А.С. Макаренко, Н.Ю. Максимова, В.М. Оржеховська, В.М. Синьов, А.І. Ушатіков, М.М. Фіцула та інші.

Виклад основного матеріалу. Злочинність неповнолітніх в усі часи існування незалежної України є актуальною проблемою, якій приділяється значна увага. У кримінології злочинність неповнолітніх розглядається як негативне явище, яке проявляється у сукупності злочинів, вчинених особами у віці від 14 до 18 років. Неповнолітні особи, які відбули покарання і повернулися з місць позбавлення волі, потрапляють у складну життєву ситуацію, оскільки після тривалої ізоляції від суспільства їм складно адаптуватися до соціального середовища, інтегруватися в соціальні групи.

Закон України від 17.03.2011 «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» визначає, що соціальна адаптація – це процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [2]. Слово «адаптація» у перекладі з латинської означає «приспосабливання». Його широко застосовують у різних науках для позначення шляху моральної, психологічної та організаційної підготовки до життя на волі. Соціальна адаптація як складник ресоціалізації включає в себе підтримання порушених соціальних зв'язків або відновлення їх через систему заходів, передбачених державою й застосованих до осіб, які вчинили злочин, з метою їх корекції, а також зміцнення та встановлення соціально корисних зв'язків, порушених унаслідок антисоціальної протиправної поведінки. А.Ф. Зелінський вважає, що адаптація пов'язана з процесом виховання та ресоціалізації засуджених, і використовує поняття морального та юридичного виправлення [3].

Що стосується ресоціалізації неповнолітніх засуджених, то під цим терміном здебільшого розуміють «тривалий процес, який має в своїй основі складний комплекс психолого-педагогічних, економічних, медичних, юридичних та організаційних заходів, спрямованих на формування у кожного засудженого спроможності і готовності до включення після відбуття покарання у звичайні умови життя суспільства» [6].

Нині важливим напрямом діяльності установ виконання покарань для неповнолітніх є підвищення якості й рівня соціально-педагогічної та корекційно-виховної роботи із засудженими. В умовах виховної колонії перевиховання особистості неповнолітнього перш за все спрямоване на зміну стилю поведінки, антисуспільних

поглядів і переконань, приведення їх у відповідність до загальноприйнятих суспільних норм. Для досягнення цієї мети в установах виконання покарань створюються певні умови: засуджені неповнолітні беруть участь у виховній, культурно-масовій роботі, залучаються до навчання і праці. Однак це все є зовнішніми впливами на особистість засудженого неповнолітнього. Без усвідомлення такою особою можливості свого виправлення, можливості змінити своє життя на краще цей вплив може приносити мінімальний результат. Не буде досягнуто належних результатів, і якщо сам засуджений не бажає подолати в собі антисуспільні наміри та сформувані якості, необхідні для чесного життя.

Важливим аспектом ресоціалізаційного процесу засуджених неповнолітніх є те, що підліток потрапляє в місця позбавлення волі у віці від 14 до 18 років, коли відбувається процес формування особистості людини. В цьому віці підліток починає засвоювати ті соціальні ролі, які йому доведеться виконувати в самостійному, дорослому житті, визначається його місце в суспільстві, формуються життєво необхідні принципи. Тому працівникам органів і установ системи виконання покарань слід зосереджувати увагу перш за все на вихованні всебічної і гармонійної особистості, забезпеченні здобування неповнолітніми необхідної освіти, допомозі їм у виборі життєвого шляху та визначенні соціальних пріоритетів.

Автор вважає за необхідне зазначити про важливість виховання та самовиховання у процесі ресоціалізації засуджених неповнолітніх. «Виховання» – це складне поняття, яке включає в себе діяльність працівників органів і установ виконання покарання, на яких покладено обов'язок сприяти виправленню неповнолітніх та створення умов для їх майбутньої адаптації у суспільстві. Що стосується «самовиховання», під цим терміном у науковій літературі розуміють процес інтегрування зовнішніх впливів, які здійснюються на неповнолітнього, та прийняття і усвідомлення цих впливів останнім.

Для того, щоб неповнолітній у місцях позбавлення волі став повноцінною особистістю, виховний процес повинен бути інтеграцією морального, правового, трудового, фізичного, естетичного та етичного виховання. Належне місце має відводитися і перевихованню, при здійсненні якого необхідно виправляти попередній негативний життєвий досвід вихованця шляхом спрямування його активності у соціально значиму сферу діяльності. Поряд із вихованням у колоніях для неповнолітніх важливо зосереджуватися і на відновленні їх сімейних зв'язків [1].

Особливо складно організувати виховання соціально «запущених» неповнолітніх зі спотвореними поняттями та звичками, з моральними вадами. Проте це не означає, що не існує виходу з таких ситуацій. У таких випадках працівники виховних колоній повинні володіти знаннями про суть самовиховання, методикою спонукання засуджених до занять самовихованням, уміннями здійснювати цілеспрямоване педагогічне керівництво цим процесом у своїй практичній діяльності. Існують такі практичні шляхи спонукання засуджених до занять самовихованням: індивідуальні та групові бесіди; спілкування з тими, хто досягнув успіхів у самовихованні; зустрічі з відомими людьми (ветеранами війни, спортсменами, артистами та іншими); оформлення наочної агітації, куточків самовиховання. Самовиховання відбувається вдало, якщо воно є складником процесу перевиховання, перетворюється на єдиний процес перебудови свідомості, поведінки людини. На думку автора, задля того, щоб процес виховання засуджених неповнолітніх був успішним, необхідно викликати інтерес для такого виправлення у самого підлітка. Це можна здійснити шляхом проведення індивідуальних, колективних бесід, демонстрування наочних матеріалів, пропаганди культури патріотизму, культури поваги до себе як особистості, так і до інших осіб [16].

З метою удосконалення системи виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх слід звернути увагу на зарубіжний досвід з цього питання. Як приклад можна розглянути Болгарію, в якій у місцях позбавлення волі строки перебування неповнолітніх за ґратами складаються в межах 160 днів. Зважаючи на такі короткі строки перебування засуджених неповнолітніх в місцях ізоляції від суспільства, ставляться особливі вимоги до процесу їх виховання та ресоціалізації. Цей процес мусить бути вкрай стислим, мати інтенсивний характер, бути ефективним.

У Болгарії є проблема досить високого рівня рецидивної злочинності неповнолітніх, тому провідною ціллю та завданням персоналу пенітенціарного закладу, а також педагогів-наставників є необхідність надання неповнолітнім засудженим хоча б основ професійної діяльності. Безперечно, наявність професії могла б стати першим кроком для працевлаштування та подальшої освіти. Однак для Болгарії в цьому випадку існує проблема: більшість неповнолітніх засуджених не мають навіть початкової освіти. Вихід із такої ситуації знайшли досить простий – організували курси прискореного навчання для ліквідації неграмотності, завданням якої є необхідність виконати ту ж саму програму, що є основою для будь-якої державної початкової школи. Таким чином болгарська пенітенціарна система реалізує плани організації ресоціалізуючого середовища для неповнолітніх засуджених через створення умов для інтенсивного навчання за програмами загальноосвітньої школи та початкової професійної (ремісничої освіти) [4].

У Великобританії неповнолітні, які мають конфлікт із законом, перебувають в установах, де розміщуються по 50–80 осіб зі значною кількістю персоналу (три співробітники до восьми неповнолітніх). При розміщенні засуджених неповнолітніх враховують також вік: окремо поміщають хлопчиків і дівчаток 12–14, 15–17 та 18–21 років. Такий поділ дозволяє якісно застосовувати заходи соціального впливу і зменшувати ризик насильства всередині установи. Також у Великобританії обов'язково створюються умови для отримання загальної освіти для неповнолітніх злочинців. У будь-якому разі заняття тривають не менше 15 годин на тиждень [7]. Молоді англійці, які знаходяться в місцях позбавлення волі, мають нагоду дистанційно навчатися в коледжах, опановувати професію. Вийшовши на свободу, колишні ув'язнені мають шанс знайти пристойну роботу. Кінцевим результатом виправлення засудженого в Англії є його ресоціалізація, що й визначає основні напрями реформ у країні.

Система пенітенціарних закладів для неповнолітніх у Польщі складається з виховних закладів (у структурі Міністерства освіти і виховання) та виправних установ (у структурі Міністерства юстиції). У виправних центрах ресоціалізація є результатом діяльності всього персоналу: працівників, які забезпечують охорону й порядок, психологів, педагогів, соціальних терапевтів. До того ж центри регулярно відвідують практикуючі лікарі. Кримінальна відповідальність неповнолітніх починається з 17 років, а з 15 – лише за особливо тяжкі злочини. Така позиція пояснює відсутність в установах засуджених, молодших 17 років. Особи від 13 до 17 років можуть триматися у «корекційних будинках», які є виховними колоніями. Освіта неповнолітніх засуджених організовується у таких напрямках: спершу загальноосвітня, потім професійно-технічна.

У тюрмах Польщі для підлітків інтенсивніше проводяться культурно-просвітницькі, спортивні і фізкультурні заняття, організовуються зустрічі з батьками та близькими родичами з метою інформування останніх про перевиховання засудженого. Широко провадиться співробітництво з громадськими організаціями. Підлітки мають право на додаткове побачення раз на місяць [9; 10]. Загалом

у Польщі до питання виправлення засуджених неповнолітніх ставляться з певним комплексом психологічних, педагогічних, освітніх, культурно-просвітницьких і спортивних заходів.

У Нідерландах вводяться спеціальні соціальні програми, які створюють умови для ресоціалізаційної роботи з підлітками. З 2000 року на території країни діє програма альтернативних ув'язненню заходів покарання HALT (Het ALternatief) для тих, хто скоїв перший і/або незначний злочин у віці від 12 до 18 років (підлітку наказується пройти 240 годин навчальних занять. Це тренінги й програми із ресоціалізації) або 200 годин громадських робіт. Найбільш ефективним варіантом визнаний комбінований (громадські роботи плюс навчальні заняття).

Діє також програма для підлітків у віці до 12 років, які вчинили правопорушення, – STOP-response з метою залучення дітей і їх сімей до вирішення таких проблем як конфлікти й тиск з боку однолітків; асоціальна поведінка когось із членів сім'ї, зокрема щодо дитини; прогалини в моральному вихованні дитини; ускладнення в оцінці ситуації. При цьому основним методом стає надання постійної педагогічної допомоги батькам. Вивчення відносин батьків, залучених до програми, показало, що вони високо оцінили вклад програми в поліпшення відносин дітей і батьків [11].

У США налічується близько 993 державних виправних установ для неповнолітніх правопорушників, в яких утримуються 45 тисяч засуджених. Державні установи поділяються на федеральні та виправні установи штатів. Також у США є приватні виправні установи, установи для неповнолітніх, які утримуються громадськими й релігійними організаціями (в них утримуються 29 тисяч неповнолітніх засуджених).

Варта уваги практика США, за якою щорічно після закінчення навчального року у виправному закладі для неповнолітніх готуються характеристики, на підставі яких бюро умовного звільнення штату вирішує питання подальшого перебування неповнолітнього в установі, його переведення до іншої установи чи звільнення під нагляд. Особливе місце в ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у США займають виправно-трудова табори "US Boot Camps" («Військові черевики»). Зазначені табори побудовані за напіввійськовим зразком і є виправними установами для неповнолітніх засуджених. У них застосовується «шокове виправлення» неповнолітніх, яких направлено туди за вироком суду або в превентивних цілях на термін від 90 до 180 днів. Цікавим є режим у зазначених таборах: підлітки після сніданку займаються фізичною працею 6–8 годин, після цього – стройовою підготовкою та фізичними вправами, а після вечері – навчаються або отримують консультації та лікування від алкоголізму, токсикоманії і наркоманії [10; 13].

У Румунії для неповнолітніх засуджених передбачені три форми позбавлення волі: в закритих, напівзакритих і відкритих виправних закладах. Найбільш поширеними є центри перевиховання, які належать до напівзакритих закладів. Міністерство освіти Румунії та Головне управління виконання покарань прийняли нову стратегію освіти для шкіл у рамках виправної системи. Стратегія була направлена на переорієнтацію центрів перевиховання із закладів позбавлення волі в дійсно виховні заклади, де вихованці можуть отримати професійну освіту та професійні навички, де з ними працюють педагоги-психологи, які мають спеціальну підготовку. Таким чином, групова та індивідуальна ресоціалізація неповнолітніх засуджених у Румунії направлені на підвищення рівня соціальної компетентності та її розвиток, а також посилення впевненості підлітків у собі.

Законодавство Румунії передбачало, що неповнолітні віком 14–18 років відповідають за свої вчинки перед навчальним закладом чи підприємством лише за вчинення

тяжких злочинів, у виняткових випадках справу слухає суд, який може направити їх до виховно-трудової школи на строк від 2 до 5 років. До осіб 18–21 років за вчинення вбивства може бути застосовано тюремне ув'язнення [4; 10].

За японським законодавством, до неповнолітніх застосовується три види позбавлення волі: арешт, тюремне ув'язнення, каторга. Неповнолітні японці віком 14–16 років підлягають юрисдикції сімейних судів, які можуть направити їх до спеціальних виправних установ. Лише за вчинення особливо тяжких злочинів ця категорія неповнолітніх підлягає відповідальності за загальними правилами нарівні з дорослими, і до них може бути застосовано позбавлення волі. Ув'язнення неповнолітні відбувають у спеціальних арештних домах чи у спеціально призначеному відділенні тюрми. Особи, які досягли повноліття, утримуються окремо від неповнолітніх. Без перебільшення можна сказати, що у своїй антидевіантній політиці Японія насамперед покладається на такі соціальні інститути, як школа, сім'я, групи однокласників.

Помітна відповідальність держави як за якість шкільної освіти, так і контроль над діяльністю школи щодо забезпечення виховання підростаючого покоління, його інтеграцію в сучасне японське суспільство, зміцнення моральності та моралі в молодіжному середовищі. Слід зазначити, що система виховання неповнолітніх у Японії споконвіків будувалася на східних національних традиціях, де наріжним каменем ставилося вшанування батьків, сім'ї, громади, колективу, суспільні інтереси та благо країни (імператора). Саме тому Японія має один із найнижчих серед розвинених країн світу рівнів підліткової злочинності [10; 14].

У Китаї особлива увага приділяється культурно-масовій роботі: неповнолітні залучаються до роботи гуртків, у цих закладах проводяться огляди художньої самодіяльності. Тут існує мікрорайонна реабілітація, яка працює в експериментальному порядку у великих містах і провінціях. Зміст мікрорайонної реабілітації полягає в тому, що для спостереження за особою, яка звільняється з місць позбавлення волі, у мікрорайоні призначається спеціальний державний орган, який за допомогою зацікавлених громадських рухів та організацій, соціальних добровольців займається виправленням злочинної психології і сприяє її ресоціалізації [10; 15].

Кримінально-виконавчий кодекс Німеччини закріплює завдання системи виконання покарань, основою яких є ресоціалізація засуджених. У Німеччині термін «ресоціалізація» став сучасною альтернативою поняттям виправлення і перевиховання. У широкому сенсі ресоціалізація трактується як комплекс соціально-педагогічних, психологічних і виховно-правових заходів впливу на особистість правопорушника з метою повернення його до нормальної життєдіяльності; у вузькому сенсі – як компенсація недоліків соціалізації, повторна спроба засвоєння соціального досвіду.

У судовому рішенні можуть бути два сценарії ресоціалізації правопорушника. Перший – консервативно-радикальний (ресоціалізація в стаціонарі: в'язниця, колонія), другий – ліберальний (ресоціалізація в умовах амбулаторії, де неповнолітній отримує умовний термін і залишається на волі). У другому варіанті містяться приписи з амбулаторного перевиховання (виправлення) неповнолітнього. У цій країні була впроваджена така форма ре соціалізації як тренінги для неповнолітніх із метою організації їх дозвілля, вирішення повсякденних проблем і витіснення асоціальних навичок. Спеціалізований закон «Про виконання покарань щодо неповнолітніх у Мекленбург-Передня Померанія, який набрав чинності 1 січня 2008 року, регулює питання ресоціалізації як цілі виконання покарань щодо неповнолітніх і закріплює як завдання виконання покарань виховання неповнолітнього й сприяння йому [11; 12].

Цікавим є досвід Франції, де розміщення неповнолітніх відповідає Європейським пенітенціарним правилам, однак має свої особливості. Так, існує більше 40 секторів для неповнолітніх в установах країни, шість спеціалізованих дрібних установ і три центри з режимом напівсвободи. Щодо неповнолітніх дівчат, то їх кількість настільки невелика, що вони утримуються в установі для жінок, однак у спільних заходах із жінками участі не беруть.

У Франції обов'язкове навчання проводиться до 16 років і становить приблизно 20 годин на тиждень. Виправні заклади для неповнолітніх організуються здебільшого за рахунок держави, але інколи вони створюються на кошти приватних осіб і благодійних товариств, проте знаходяться у структурі Міністерства юстиції. Останнє має управління, яке займається інспектуванням установ, у яких утримуються неповнолітні правопорушники, а також здійснює розподіл і розміщення неповнолітніх. Вік, стать, поведінка, стан здоров'я, професійні здібності є критеріями розподілу неповнолітніх. У Франції одним із елементів покарання є праця, яка оплачується у межах 30–70% заробітку залежно від категорії, до якої належить засуджений.

По-особливому вирішується питання постпенітенціарного впливу щодо засуджених дівчаток: установа проявляє активність у виданні заміж вихованки. Франція достатньо обережно (втім, як і більшість інших європейських країн) застосовує до своїх громадян таку міру покарання як позбавлення волі і такий запобіжний захід як утримання під вартою, справедливо вважаючи, що в більшості випадків ізоляція людини від суспільства зовсім не сприяє його виправленню і ресоціалізації [8; 10].

В Угорщині неповнолітні засуджені перебувають у центрах утримання або в тюрмах для неповнолітніх. Основні принципи виконання покарань щодо неповнолітніх такі: заохочення позитивних змін особистості засудженого з метою його перетворення в «корисного» члена суспільства, заповнення «білих плям» соціалізації неповнолітнього та вирішення проблем, які стали причинами девіантної поведінки; надання підлітку можливості набути навички, які дозволять йому значно підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці; робота з різноманітними залежностями, наприклад алкоголізм, наркоманія; утримання неповнолітніх засуджених у невеликих загонах не більше 12 осіб.

Досить цікавим є досвід Чехії. В чеських тюрмах для дорослих існують відділення для неповнолітніх. Режим утримання засуджених у них відрізняється від режиму для дорослих. Камери, як правило, розраховані на двох осіб. Неповнолітні засуджені мають можливість читати, відвідувати гуртки за їх нахилами та бажаннями. Весь час вихованці перебувають під наглядом досвідчених педагогів і вихователів. Один раз у квартал для неповнолітніх засуджених організують різноманітні спортивні змагання. Спеціальні програми готуються на Різдво та Пасху. Головною функцією позбавлення волі й ресоціалізації неповнолітніх правопорушників у Чехії є підготовка підлітка до життя після закінчення строку його ув'язнення, повернення його в соціум із твердим переконанням поводити себе відповідно до нових ціннісних орієнтирів, опираючись на отримані знання та досвід [4].

Білоруська «виховна колонія» більше нагадує звичайний дитячий санаторій, ніж місце позбавлення волі. Школа, кілька корпусів, їдальня, клуб, стадіон [5]. Тут створені всі умови для повноцінного життя. Досвідчений персонал і педагоги організують приємне ресоціалізуюче середовище, яке дає можливість засудженим підліткам отримати освіту, опанувати професію, розкрити свій творчий потенціал. Найвищою нагородою для себе вихованці білоруських колоній вважають можливість виїзду за межі колонії з метою відвідання культурних і спортивних заходів, незважаючи на те, що такі поїздки проходять

під суворим наглядом працівників колонії. Ресоціалізація в колоніях Білорусі побудована на діяльності усього персоналу, включаючи педагогів, психологів, вихователів із залученням до цієї діяльності широкої громадськості. Метою такої діяльності є повернення правопорушників до повноцінного життя в соціумі на основі здобутих знань і нових моральних установок.

Висновки. Виправлення та ресоціалізація неповнолітніх засуджених на сучасному етапі є пріоритетним

завданням, яке стоїть не лише перед нашою державою, але й перед провідними країнами світу. Виходячи з досвіду деяких зарубіжних країн у питанні виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх, можна сказати, що кримінально-виконавча система України повинна переймати провідний досвід у регулюванні цього питання, запроваджувати нові методи та способи задля успішного здійснення основної мети – виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакулєнко О.В. Соціальна адаптація неповнолітніх та молоді, які повертаються з місць позбавлення волі. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2008. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
2. Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3160-17/conv>.
3. Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений. Харьков : Основа, 1986.
4. Кібіш А.І. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених та її особливості в країнах Східної Європи. URL: <http://gisap.eu/ru/node/1350>.
5. Трофимович А. В воспитательных колониях Беларуси будут создавать шахматные кружки. Труд-7 (Беларусь), 2007.
6. Кутєлов М.Ю. Деякі проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених в Україні. *Молодий учений*, 2018. № 2. С. 674–677.
7. Prison conditions in the United Kingdom. Arianna Silvestri, Antigone Edizioni. Rome. September, 2013. 60 p.
8. Prison conditions in France. Marie Crétenot, Barbara Liaras, Antigone Edizioni. Rome. September, 2013. 50 p.
9. Prison conditions in Poland by Piotr Kładoczny and Marcin Wolny, Antigone Edizioni. Rome. September, 2013. 46 p.
10. Стаднік В.В. Виконання покарання у вигляді позбавлення волі щодо неповнолітніх. Дис. канд. юрид. наук. Львів, 2017. 262 с.
11. Черниш М.О. Ресоціалізація засуджених неповнолітніх: досвід зарубіжних країн. Правова система: теорія і практика. № 3, 2014.
12. Валькенхорст Ф., Гребенкина А.А., Гребенкин Е.В. Ресоциализация несовершеннолетних правонарушителей в Германии: парадигма справедливости и воспитания. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 3(31), 2016.
13. Можайкіна О.С. Профілактика протиправної поведінки неповнолітніх: аналіз досвіду США та Великобританії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2011. Вип. 16. С. 170–177.
14. Артеменко І.І. Ювенальна юстиція в Японії. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4, 2015.
15. Михайлова І. Пробація щодо неповнолітніх як механізм запобігання злочинам неповнолітніх. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*, 2014.
16. Пампура І.І. Організація процесу самовиховання неповнолітніх засуджених в умовах позбавлення волі. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби* № 2, 2014.